

भारतीय राज्यव्यवस्था नोट्स**27. राष्ट्रीय अनुसूचित जाती आयोग
भाग XVI कलम 338**

- मंत्रालय - सामाजिक न्याय आणि संचलीकरण मंत्रालय
- स्थापना - 19 फेब्रुवारी 2004
- मुख्यालय - दिल्ली
- सध्याचे अध्यक्ष - किजय सांपला
- सदस्य - एक अध्यक्ष व एक उपाध्यक्ष आणि 3 सदस्य
- नेमणूक - राष्ट्रपती
- राजीनामा - राष्ट्रपती
- कार्यकाळ - 3 वर्षे
- 1978 विंगर वैधानिक आयोग म्हणून स्थापन करण्यात आला.
- 1990 च्या 65 व्या घटना दुरुस्तीनुसार घटनात्मक आयोग म्हणून स्थापन करण्यात आला.
- 2003 च्या 89 व्या घटना दुरुस्तीनुसार स्वतंत्र अनुसूचित जाती आयोग स्थापन करण्यात आला.

**28. राष्ट्रीय अनुसूचित जमाती आयोग
भाग XVI कलम 338 A**

- मंत्रालय - आदिवासी विकास मंत्रालय (1999)
- स्थापना - 19 फेब्रुवारी 2004
- मुख्यालय - दिल्ली
- सध्याचे अध्यक्ष - हर्ष चव्हाण
- सदस्य - एक अध्यक्ष व एक उपाध्यक्ष आणि 3 सदस्य
- नेमणूक - राष्ट्रपती
- राजीनामा - राष्ट्रपती
- कार्यकाळ - 3 वर्षे
- 1978 विंगर वैधानिक आयोग म्हणून स्थापन करण्यात आला.
- 1990 च्या 65 व्या घटना दुरुस्तीनुसार घटनात्मक आयोग म्हणून स्थापन करण्यात आला.
- 2003 च्या 89 व्या घटना दुरुस्तीनुसार राष्ट्रीय अनुसूचित जमाती आयोग स्वतंत्र स्थापन करण्यात आला.

**29. केंद्रीय निवडणूक आयोग
भाग XV - कलम 324 ते 329**

- स्थापना - 25 जानेवारी 1950
- मुख्यालय - दिल्ली
- पहिले अध्यक्ष - सुकुमार सेन
- सध्याचे अध्यक्ष - राजीवकुमार
- कलम 324 - भारतासाठी एक स्वतंत्र निवडणूक आयोगाची स्थापना करून निवडणूकी संदर्भात देखरेख मार्गदर्शन नियंत्रण सोपविले जाईल
- कलम 325 - धर्म, वंश, जात, लिंग या कारणावरून कोणत्याही व्यक्तीस मतदार यादीत समाविष्ट करण्यास अपात्र ठरविले जाणार नाही.
- कलम 326 - लोकसभा आणि विधानसभांच्या निवडणूका पौढ मतदान पद्धतीने घेतल्या जातील.
- कलम 327 - संसदेच्या निवडणूका संदर्भात तरतूद करण्याचा संसदेचाच अधिकार
- कलम 328 - राज्य विधीमंडळाच्या निवडणूका संदर्भात तरतूद करण्याचा राज्य विधीमंडळाचा अधिकार
- कलम 329 - निवडणूका संदर्भात हस्तक्षेप करण्यास न्यायालयास बंदी
- रचना -
- 25 जानेवारी 1950 ते 16 ऑक्टोबर 1989 पर्यंत केंद्रीय निवडणूक आयोग एक सदस्यीय होता नंतर 16 ऑक्टोबर 1989 ते जानेवारी 1990 तो त्रिसदस्यीय झाला.
- जानेवारी 1990 ते ऑक्टोबर 1993 पर्यंत एक सदस्यीय झाला.
- 15 ऑक्टोबर 1993 पासून आजपर्यंत हा आयोग एक मुख्य निवडणूक आयुक्त व अन्य दोन निवडणूक आयुक्त असा त्रिसदस्यीय आहे.
- नेमणूक - राष्ट्रपती (पंतप्रधानाच्या सल्ल्यावरून)
- राजीनामा - राष्ट्रपती
- कार्यकाळ - घटनेत निश्चित नाही. तरीही सर्वसाधारण 6 वर्षे किंवा वयाच्या 65 वर्षांपर्यंत पर्यंत असतात.
- वेतव व भत्ते - सर्वोच्च न्यायालयाच्या न्यायाधीशा प्रमाणे कार्य -
- मतदान याद्या तयार करणे व मतदाराची नोंदणी करणे.
- निवडणूकीच्या तारखा जाहीर करून तारखे नुसार निवडणूका घेणे.
- नामांकन पत्रिकेची छापणी आचारसंहिता निश्चित करणे.
- विधानसभा - विधानपरिषद, लोकसभा - राज्यसभा, राष्ट्रपती - उपराष्ट्रपती इत्यादींच्या निवडणूका घेणे
- राष्ट्रीय पक्षांना मान्यता देऊन चिन्हा

राज्य निवडणूक आयोग

स्थापना - 26 एप्रिल 1994

मुख्यालय - मुंबई

घटना दुरुस्ती 73 वी कलम 243 k नुसार स्थापना

घटना दुरुस्ती 74 वी कलम 243 ZA नुसार स्थापना

राज्य निवडणूक आयोगाचे अध्यक्ष (1994 - 2021) -

डॉ. एन. चौधरी - 1994 ते 1999

वाय. एल. राजवाडे - 1999 ते 2004

श्री नंदलाल - 2004 ते 2009

निला सत्यनारायण - 2009 ते 2014

जगेश्वर सहारिया - 2014 ते 2019

व्. पी. एस. मदान - 5 सप्टेंबर 2019 पासून

आयोगाची रचना -

- नेमणूक - राज्यपाल (मुख्यमंत्रीच्या सल्ल्याने)
- राजीनामा - राज्यपाल
- कार्यकाल - घटनेत निश्चित नाही तरही सर्वसाधारण 6 वर्षे किंवा बयाच्या 62 वर्षांपर्यंत पदावर असतात.
- वेतन व भत्ते - उच्च न्यायालयाच्या न्यायधोशा प्रमाणे
- कार्ये -
  - मतदान वाद्या तयार करून मतदारांची नोंदणी करणे.
  - मतदारांना निवडणूक ओळख पत्राचे वाटप करणे.
  - पंचायतराज व स्थानिक स्वराज्य संस्था यांच्या निवडणूका घेणे

भारतातील राष्ट्रीय पक्ष (9)

क्र.	राष्ट्रीय पक्षाचे नाव	स्थापना वर्ष	संस्थापक	सध्याचे अध्यक्ष	चिन्ह
	राष्ट्रीय काँग्रेस पक्ष	28 डिसेंबर, 1885	ए.ओ.हुम	मल्लिकार्जुन खरगे	हाताचा पंजा
	भारतीय कम्युनिस्ट पक्ष	25 डिसेंबर, 1925	मानवेंद्रनाथ राय	सौताराम वेचुरी	मस्कचे कृष्ण व विका
	भारतीय कम्युनिस्ट पक्ष (मानसवादी)	8 डिसेंबर, 1964	ज्योती यस्	प्रकाश खरात	हातोडा, विका, चांदणा
	भारतीय जनता पक्ष	6 एप्रिल, 1980	अटलबिहारी वाजपेयी	जे.पी. नड्डा	कमळ
	बहुजन समाज पक्ष	8 डिसेंबर, 1984	काशीराम	मायावती	हत्ती
	राष्ट्रवादी काँग्रेस पक्ष	10 जून, 1999	शरद पवार	शरद पवार	घड्याळ
	तृणमुल काँग्रेस पक्ष प्रादेशिक पक्ष	1 मे, 1998			
	तृणमुल काँग्रेस पक्ष राष्ट्रीय पक्ष	2 सप्टेंबर, 2016	ममता बॅनर्जी	ममता बॅनर्जी	गवत व फुले
	नॅशनल पिपल्स पार्टी प्रादेशिक पक्ष	6 जानेवारी, 2013			
	नॅशनल पिपल्स पार्टी राष्ट्रीय पक्ष	19 जून, 2019	पी.ए.संगमा	काँग्रेड संगमा	पुस्तक
	आम आदमी पार्टी प्रादेशिक पक्ष	2 ऑक्टोबर, 2012	अरविंद केजरीवाल	अरविंद केजरीवाल	झाडू
	आम आदमी पार्टी राष्ट्रीय पक्ष	डिसेंबर, 2022	अरविंद केजरीवाल	अरविंद केजरीवाल	झाडू

30. राष्ट्रीय वित्त आयोग**भाग XII कलम 280 व 281**

स्थापना - 1951

मंत्रालय - वित्त मंत्रालय

सध्याचे अध्यक्ष - एन के सिंग (15 वे)

राष्ट्रीय वित्त आयोग स्थापन झाल्यापासून अध्यक्ष व वर्षे खालील प्रमाणे -

वित्त आयोग	अध्यक्ष	स्थापना वर्ष
पहिला	के. सी. नयोगी	1951
दुसरा	के. संधानम	1956
तिसरा	ए. के. चंदा	1960
चौथा	डॉ. पी. व्ही. राजमन्नार	1964
पाचवा	महावीर त्यागी	1968

वित्त आयोग	अध्यक्ष	स्थापना वर्ष
सहावा	ब्रम्हानंद रेड्डी	1972
सातवा	जे. एम. शौलाट	1977
आठवा	आय. वी. चव्हाण	1982
नववा	एन. के. पी. साळवे	1987
दहावा	के. सी. पंत	1992
अकरावा	ए. एम. खुरशी	1998
बारावा	डॉ. सी. रंगराजन	
तेरावा	डॉ. विजय केळकर	
चौदावा	डॉ. वाय. व्ही. रेड्डी	
पंधरावा	एन. के. सिंग	

